

Motiv obitelji u djelima hrvatske dječje književnosti

Medved, Anja

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:225007>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-18**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
ODJEL ZA HUMANISTIČKE ZNANOSTI
ODSJEK ZA KROATISTIKU

ANJA MEDVED

MOTIV OBITELJI U DJELIMA HRVATSKE DJEČJE KNJIŽEVNOSTI

ZAVRŠNI RAD

PULA, 2015.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
ODJEL ZA HUMANISTIČKE ZNANOSTI
ODSJEK ZA KROATISTIKU

ANJA MEDVED

MOTIV OBITELJI U DJELIMA HRVATSKE DJEČJE KNJIŽEVNOSTI

ZAVRŠNI RAD

JMBAG: 0303034803

Smjer: Hrvatski jezik i književnost

Kolegij: Književnost za djecu i mladež

Mentorica: doc. dr. sc. Kristina Riman

Pula, 29. rujna, 2015.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana *Anja Medved*, kandidatkinja za prvostupnicu Hrvatskog jezika i književnosti ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnoga rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica:

U Puli, 29. rujna 2015.

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

Ja, *Anja Medved* dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da se moj završni rad pod nazivom *Motiv obitelji u djelima hrvatske dječje književnosti* koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 29. rujna, 2015.

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD	6
2. DJEČJA KNJIŽEVNOST	7
3. HRVATSKI DJEČJI ROMAN	9
4. MOTIVI U HRVATSKOJ DJEČJOJ KNJIŽEVNOSTI	11
4. 1. MOTIV OBITELJI	12
5. MOTIV OBITELJI U HRVATSKIM DJEČJIM ROMANIMA	18
5. 1. ANTO GARDAŠ	19
5. 1. 1. Filip, dječak bez imena	20
5. 2. MIRO GAVRAN	23
5. 2. 1. Kako je tata osvojio mamu	24
5. 2. 2. Sretni dani	27
5. 3. MIRJANA MRKELA	28
5. 3. 1. Dragi Olivero	29
5. 4. ZORAN PONGRAŠIĆ	31
5. 4. 1. Mama je kriva za sve	32
5. 5. USPOREDBA ANALIZIRANIH ROMANA	33
6. ZAKLJUČAK	35
7. LITERATURA	36
8. SAŽETAK	38
9. SUMMARY	39

1. UVOD

U ovom ćemo se radu upoznati s temama obitelji i odrastanja kao jednim od čestih tema koje nalazimo u djelima namijenjenima djeci i mladeži. *Odrastanje* je najčešće označeno kao razdoblje prelaska iz djetinjstva u svijet odraslih, a trajanje mu je određeno u rasponu od petnaeste do dvadesete godine života.¹ To je razdoblje u kojemu se životna jedinka odlikuje jasnijim stavovima i mišljenjima, racionalnim mentalnim sazrijevanjem i sl. U tom periodu dolazi do razvijanja povjerenja, samostalnosti, osobnosti i samopoštovanja, a svoj vrhunac doseže razvoj intelektualnih sposobnosti.² Upoznat ćemo se s brojnim nedaćama i situacijama kroz koje gotovo svako dijete prolazi, ono će se najviše odnositi na primarnu zajednicu odrastanja i oblikovanja. Glavna koncepcija rada je motiv obitelji i sama obitelj, a s njezinim karakteristikama i vrstama ćemo se upoznati u daljnjem tijeku rada. Svoje teze ćemo potkrijepit analiziranim djelima u kojima se vidljivo ocrtavaju glavne preokupacije i problemi s kojima se djeca i mladi te dobi susreću.

¹Hurlock, E. (1960) *Razvojna psihologija Jeana Piageta*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

²o. c.

2. DJEČJA KNJIŽEVNOST

Dječja je književnost poseban dio književnosti koji obuhvaća djela što po tematici i formi odgovaraju dječjoj dobi, a koja su svjesno namijenjena djeci, ili ih autori nisu namijenili djeci, ali su tijekom vremena, izgubivši mnoge osobine koje su ih vezale za njihovo doba, postala prikladna za dječju dob.³ Upravo, takva su djela potrebna kako bi se razvijale estetske i društvene komponente djeteta iz čega proizlazi najveća čitanost takvih djela kod djece. Kada govorimo o dječjoj književnosti, prvenstveno mislimo na autore koji svoja djela izdaju na odjelima za djecu i mlade. Upravo je ta literatura pisana prvenstveno za mladu dob, a u takva djela ubrajamo *bajke, fantastične priče, dječje stihove, pjesme, knjige o različitim savjetima, priče koje donose događaje s kojima se i sami autori mogu poistovjetiti*.

U svom kontekstu književnosti, dječja književnost predstavlja umjetnost riječi i za nju vrijede sve one odrednice kojima se označuje književnost kao umjetnost.⁴ Kao i svaka književnost, i dječja se književnost odlikuje ponekim boljim i manje boljim djelima, ali sva ta djela u suštini nastaju s jednim ciljem, a to je zadovoljavanje dječje mašte.

Problem se javlja kod definiranja dječje književnosti. Nažalost, ne postoje čvrste ni apsolutne definicije dječje književnosti o tome što ona zapravo jest.⁵ Mnogi tvrde da je dječja književnost sve ono što dijete čita i u čemu zadovoljava svoje potrebe dok neki smatraju da se dječja književnost sastoji od knjiga koje djeca ne samo čitaju i uživaju u njima nego koja su i napisana za djecu i dostižu visoke književne i umjetničke standarde.⁶

U *Hrvatskoj dječjoj književnosti od početaka do 1995. godine* autori M. Crnković i D. Težak navode nekoliko razdjelnica koje dijele dječju književnost od književnosti za mlade. Prva je razdjelnica upravo razlika u definiranju i poimanju obiju književnosti, dok se pored te razdjelnice navode i teme, različiti pristupi, sadržaji djela i sl., jer svi odrasli mogu čitati djela koja su namijenjena dječjem uzrastu, dok sva djeca ne mogu čitati djela namijenjena odraslima zbog nerazumijevanja sadržaja i sl.

Kako svako književno djelo sadrži svoju književnu, tako može sadržavati i neknjiževnu vrijednost. Neknjiževna se vrijednost očituje u nedostatku doživljaja, informativnosti, slikovitosti, odnosno svih onih umjetničkih vrijednosti. Ovdje možemo govoriti i o vrijednostima drugoga reda koje djelo čine neknjiževnim, a to je vidljivo u

³Crnković, M. i Težak, D. (2002) *Povijest hrvatske dječja književnost: od početaka do 1955. godine*, Zagreb: Znanje, str. 7

⁴o. c., str. 8.

⁵o. c.

⁶o. c.

odgojnom djelovanju kada je riječ o moralu, vjeri, dobrom ponašanju, ljudskim odnosima, ali i pružanju informacija o raznim stvarima.⁷

Koliko god rasprava bilo o tome, jasno je da je dječja književnost nedvojbeno uključena u korpus svake nacionalne književnosti, a svi njezini dijelovi zajedno čine svjetsku dječju književnost. Svi su termini ove vrste književnosti prihvaćeni i točni, a odabir ovisi o nama samima. Ono što povezuje sve vrste dječje književnosti su upravo djeca. Ona u svojoj mladenačkoj dobi još nisu dostigla puni tjelesni i psihički razvoj. Ona su ograničena u svojim iskustvima i znanjima, u samostalnosti i sl., ali ih to ne ograničava u odabiru onoga što je za njih dobro, a što ne.

⁷o. c., str. 12.

3. HRVATSKI DJEČJI ROMAN

Dječji je roman od svojih samih početak bio predmet različitih znanstvenih istraživanja i interesa. Hrvatskom dječjem romanu veliku pozornost pridaje i Milan Crnković koji o njemu govori u svojim studijima o *dječjoj književnosti* i ranoj hrvatskoj dječjoj književnosti, kao i u *Povijesti hrvatske dječje književnosti*⁸. Crnković razlikuje dva tipa romana. Prvi tip romana on naziva *realističnim romanom*, a pod njim podrazumijeva roman o djetetu ili djetinjstvu. Drugi tip romana on naziva *graničnim vrstama* i one su samo dijelom dječja književnost. Za razliku od Crnkovića, Berislav Majhut se bavi ranim dječjim romanom kojega analizira iz perspektive implicitnoga čitatelja i na taj način određuje strukture i karakteristike romana. Također, književnik koji veliku pozornost pridaje proučavanju hrvatskog romana je Stjepan Hranjec sa svojim djelima *Hrvatski dječji roman* i *Ogledi o dječjoj književnosti*.

Dječji roman je slojevita pripovjedna vrsta, u kojemu su glavni likovi djeca, sa svojim doživljajima, strepnjama i nadama.⁹ Kao glavnu karakteristiku, dječji roman u prvi red stavlja *realističnost* te tematsku posvećenost teksta djetinjstvu. Dječji se romani odlikuju jednostavnošću i prilagođenošću na svim razinama, počevši od strukture, gradnje likova, izraza pa sve do različitih opisa. Razvoj dječjega romana otvara put velikom broju istraživanja koja su u prvom redu vezana uz dječje likove u različitim vremenskim razdobljima. Na dječji se lik u dječjem romanu projiciraju utopijske težnje određene društvene zajednice, a u to ubrajamo ideje o dječjoj nevinosti i idealiziranju djeteta kao *graditelja* bolje budućnosti.¹⁰ Dječji lik kao pozitivan ili negativan, rodni kontekst djeteta, marginalne skupine postaju sve zastupljenija okupacija pisaca i kritičara.¹¹

Zalar definira pojam *dječjega romana* odrednicama koje se odnose na sadržajni i strukturni aspekt djela i uključuje najprije dječje likove, odnosno aktere radnje, zatim dječje družine za koje on navodi da su to neka vrsta *toposa* u dječjoj književnosti, njegovu avanturističku crtu i njegovu akcionost.¹² Kao poseban fenomen on navodi dječju igru koja je u izrazitoj mjeri u dječjim djelima zastupljena. Ona je ta koja dječji život oblikuje na način koji odgovara djetetu kao pojedincu. On igrom izražava svoja promišljanja, svoju kreativnost i svoje djelovanje koje se uvelike razlikuje od djelovanja odrasloga čovjeka. Dječja igra se

⁸Zima, D. (2011) *Kraći ljudi, Povijest dječjeg lika u hrvatskom dječjem romanu*. Zagreb: Školska knjiga, str. 7.

⁹Hranjec, S. (1998) *Hrvatski dječji roman*. Zagreb: Znanje, str. 9.

¹⁰o. c., str. 8.

¹¹o. c.

¹²Zima, D. (2011) o. c., str. 14.

oblikuje najčešće prema nekim uzorima, budući da su to djeca, a njihov je uzor uvijek netko stariji, odrasliji, iskusniji i sl.

Začetnicama hrvatskog dječjeg realističkog romana smatramo *Jagodu Truhelku* i *Ivanu Brlić Mažuranić* s djelima *Tugomila* i *Čudnovate zgode šegrta Hlapića*. Navedena djela u hrvatskoj dječjoj književnosti imaju izuzetan utjecaj budući da donose nove karakteristike i odrednice romana. U prvom se redu tu javlja jedinstvo *fikcijskoga, imaginacijskoga i poetskoga i fakcijskoga* – realnoga i zbiljskoga.¹³

Ivo Zalar na području proučavanja dječjega romana također ostavlja neizostavan utjecaj koji u svojim istraživanjima, kao glavne karakteristike dječjih romana izdvaja dječje likove, uzbudljivost naracije, jednostavnost strukture, predstavljanje likova u sklopu družine, pustolovnost, akcija i naposljetku fenomen igre.

Stoljeće hrvatskog dječjeg romana moguće je podijeliti u dva dijela. Prvi dio je razdoblje koje započinje u šezdesetim godinama i ono je obilježeno osobama i osobnostima budući da je roman u tom razdoblju sebi tek stvarao put za razvoj. Drugi se dio romana odnosi na razdoblje nakon šezdesetih godina i ono seže sve do danas. Takav je dječji romana obilježen izrazito bujnom i kvalitetnom dječjom literaturom kao i velikim brojem književnika (od J. Truhelke i I. B. Mažuranić pa sve do Kušeca i Matošeca).

¹³ o. c.

4. MOTIVI U HRVATSKOJ DJEČJOJ KNJIŽEVNOSTI

Dječja književnost i književnost uopće, predstavljena je kao dio našega života kojim smo okruženi, a u njoj nas, kao i u životu najviše zanimamo mi sami, naši problemi, odnosno kako se mi s tim problemima nosimo i suočavamo kao s onim što je dio naše svakodnevice.

Književnost koja je u prvom redu namijenjena djeci donosi izbor tema i motiva koji su u prvom redu prilagođeni njima i njihovom uzrastu. Budući da se djeca mijenjaju i sazrijevaju, tako se i njihova potreba za tematikom mijenja. Svi se navedeni motivi obrađuju u dječjoj književnosti radi lakšeg oblikovanja i usmjeravanja djeteta u daljnji svijet.

Ako krenemo od samih početaka razvoja književnosti, najzastupljenija vrsta motiva jesu *bajkoviti motivi*. Još od samih početaka i djelovanja braće Grimm i H. C. Andersena, bajka i bajkoviti motivi zaokupili su maštu svakoga djeteta. Autori provode određene novosti, a to su preplitanje stvarnosne i bajkovne razine. Stvarnosna je razina ona razina koja omogućava realističnost određenoga romana, dok bajkovita razina, s druge strane, omogućava prelazak mašte u nerealno. U toj se razini ostvaruje dječja mašta koja ne poznaje mogućnost djelovanja pojedinca i u njoj je sve moguće. Osim navedenih razina, neizostavno mjesto u takvim djelima zauzimaju fantastični motivi i fantastičan svijet djela u kojima autor svojoj mašti daje prostora. Jedan od takvih primjera je djelo *Bijeli klaun* (Damir Miloš). Tim postupcima u potpunosti zadobivaju dječju maštu i pozornost što je rezultiralo tolikom zastupljenošću bajkovitih i fantastičnih motiva u djelima.

S druge pak strane, sve ubrzanijim razvojem dječje književnosti, zastupljenija djela postaju djela koja su uronjena u stvarnost. Neki od autora koji djeluju na tom području su S. Pilić, S. Polak, S. Tomaš, Z. Pongrašić... Razvojem romana koji su uronjeni u stvarnost dolazi i do razvijanja motiva gradske sredine koji je nastao kao posljedica urbanizacije društva i promjene u mentalitetu i senzibilitetu protagonista i svijeta u kojemu žive. U središtu takvoga društva nalazi se *obitelj* koja, ako je kušanovskog tipa, još je funkcionirala kao urbana obitelj koja je okupirana materijalnim i egzistencijalnim motivima.¹⁴ U središtu takve obitelji glavna preokupacija je egzistencijalizam koji je potaknut materijalnim sredstvima. Najvažnija stavka je preživljavanje pri čemu se ne vodi briga o članovima obitelji kao pojedincima. Oni kao društvena zajednica funkcioniraju kada su navedeni motivi zadovoljeni, a kada nisu ne funkcioniraju. Takve su obitelji najčešće prikazane kao obitelji u kojima nedostaje topline, ljubavi, sklada i sl., a kao primjer možemo navesti djelo *Mama, tata i ja* Mladena Kušeca.

¹⁴Hranjec, S (2008) *Suvremeni hod dječje hrvatske književnosti*, Kolo 3 (online)
<http://www.matica.hr/kolo/309/Suvremeni%20hod%20dje%C4%8Dje%20hrvatske%20knji%C5%BEevnosti/>

Suvremeni dječji romani obogaćeni su brojnim motivima, a zasigurno najdramatičniji i najstvarniji motiv je motiv *Domovinskoga rata* koji nastaje kao posljedica proživljavanja ratnih razaranja. Važno mjesto zauzimaju i kriminalistički motivi koji najveće zauzimanje čitatelja ostvaruju na području priče, strukture i konstrukcije.

Koračajući prema suvremenijoj hrvatskoj književnosti dolazimo do motivskih sklopova koji u današnje vrijeme postaju naša svakodnevnica, njima smo okruženi cjelodnevno, a to su tabu teme i motivi. Oni se javljaju kao posljedica pedagoških dvojbi, odnosno primjerenosti nekih tema za dječju dob. Širok je raspon tabu tema i motiva koji se javljaju u dječjoj književnosti, a kritika ponajviše navodi motive koji su vezani uz bol odrastanja, drogu, seks, različite psihičke i fizičke poremećaje, nasilja, silovanja, smrti, rastave roditelja i sl. Kao i motivi ovisnosti, motivi smrti su razmjerno rijetka tema o kojoj se govori u dječjoj književnosti. Razlog tome nije njezina tabuiziranost nego neatraktivnost, kao što je i u stvarnom životu. Ono o čemu se najviše šutjelo jesu motivi erotike, odnosno motivi spolnosti, seksualnim odnosima i sl. Takvi su motivi u književnosti za djecu obrađivani kao diskretne i samozatajne strukture.

4. 1. MOTIV OBITELJI

Zauzet svakidašnjom trkom za novcem, današnji je čovjek zapostavio nešto vrlo važno, a to je odgoj njegova djeteta. Zaboravio je da nepospremljena soba ili neoprani automobil mogu pričekati, ali ne i dijete. Ono raste, razvija se i njemu je potrebna pravovremena pomoć. Književnost je ta koja u velikoj mjeri obrađuje motiv obitelji koji ponekad nije u prvome planu djela, ali se on može pronaći u gotovo svakom djelu koje je namijenjeno djetetu. Obitelj je prikazana kao zajednica u kojoj dijete stječe moralni, društveni i kulturni život. U tom se razdoblju života, dijete uz pomoć roditelja priprema za budući život i nije bezazlena misao da je obitelj prva i najvažnija škola života.¹⁵ Doživljavajući iskrenu i prirodnu usmjerenu ljubav, dijete počinje tu ljubav koju je primio od roditelja postepeno usmjeravati drugima, uzvraćati, ali i uči voljeti druge. Nedostatak takve ljubavi zasigurno kod djeteta ostavlja prazninu što na dijete djeluje loše. Nezadovoljavanje ove potrebe u obitelji, djeca počinju osjećati hladnoću i odbojnost prema roditeljima, a svoje zadovoljstvo pronalaze najčešće u iskrivljenim oblicima ponašanja, svađanja, agresivnom ponašanju ili izoliranosti. Takva su djeca najčešće neuspješna na brojnim područjima, a kod njih je vrlo moguć razvoj

¹⁵Rečić, M. (2003) *Odgoj u obitelji*. Đakovo: Tempo d. o. o., str. 22.

neke vrste ovisnosti kao *ispušni ventil*. Takve osobe najčešće kao posljedicu nepravilnog odgoja u djetinjstvu imaju neprilike u formiranju vlastitog obiteljskog života zbog nedostatka iskustva u obiteljskom ponašanju budući da su roditelji djetetu uzor kroz njegovo odrastanje i sazrijevanje i preko njega ono stječe najvažnije oblike ponašanja.¹⁶

Budući da su glavni likovi u dječjoj književnosti upravo najmanji članovi obitelji, tema i motivi obitelji su prijeko potrebni u književnosti kao jedan od načina usmjeravanja, kako djeteta, tako i roditelja. U današnje vrijeme, obitelj je predstavljena kao vrsta zapreke, kao čovjekova emancipacija koja se najviše očituje kod žena pa izvanbračne zajednice i samohrane majke postaju u sve većem broju prisutne. Današnji čovjek sve oko sebe omalovažava i on želi biti jednom od brojnih karika u potrošačkom društvu. On trči za zaradom, profitom i najčešće nesvjesno zanemaruje obitelj. Ona je ta koja je najveće dobro čovječanstva, ona je temeljna sastavnica društva te je zato nužna da bi se ljudska osoba razvila na svim razinama u svojoj punini.¹⁷

Pored svoje društvene komponente, motiv obitelji i samu obitelj, moguće je promatrati i povijesno-kulturološki i tipološki. S. Hranjec u članku *Obitelj u hrvatskom dječjem romanu* navodi nekoliko modela književno oblikovanih obiteljskih zajednica pri čemu izdvaja: *čvrsto strukturiranu, homogenu obitelj; socijalno-stalešku obiteljsku zajednicu; luckastu obitelj; krnju obitelj; razorenu obiteljsku zajednicu; supstitucijsku obitelj; urbana formalna obitelj; obitelj u humorno-fantazijskom svijetu i sl.*¹⁸

Socijalno-staleška obiteljska zajednica jedna je od vrsta obiteljskih zajednica koja je u dječjoj književnosti zastupljena u velikoj mjeri budući da otvara niz problematika koja uzrokuju na razvoj i funkcioniranje djeteta, kao što su: neodgojena djeca koja žive u izuzetno lošim socijalnim uvjetima; odgovornost za njih snosi društvo; djeca postaju žrtvama bolesnih roditeljskih ambicija i sl.¹⁹

Luckaste obitelji i njihove članove u velikoj mjeri obrađuje Kušan dajući čitateljima niz *nepedagoških* romana, a jedan od takvih romana je roman *Lažeš Melita*. Dajući likovima pomalo neobične karakteristike Kušan ostvaruje luckaste elemente, kao što su: Melitin život u omaštovljenoj stvarnosti, naivan i zbunjen otac koji se ne zna postaviti spram dječjih nestašluka i slabosti koji svojim skrivenim ponašanjem i djelovanjem predstavlja *treće dijete*

¹⁶Vasta, R. et. al. (1997) *Dječja psihologija: Rani socijalni i emocionalni razvoj*. 3. izd. Zagreb: Naklada Slap, str. 448.

¹⁷Hranjec, S. (2005) *Obitelj u književnosti za djecu i mladež, Zlatni danci*, 7, str. 101.

¹⁸o. c.

¹⁹Hranjec, S. (2009) *Ogledi o hrvatskoj dječjoj književnosti*. Zagreb: Alfa, str. 103.

u obitelji, učitelj koji je okarakteriziran notom roditelja što potvrđuje njegova aktivnost oko Melite i sl.²⁰

U suvremenim se prilikama sve češće susrećemo s tzv. *krnjim obiteljima*. To su obitelji u kojima nedostaje jedan član roditelja, a najčešće je to otac. U takvim obiteljima djeca odrastaju uz majku i do određenih godina to bude prihvaćeno, ali kasnije, djeca teže onom *drugom* roditelju uz kojega nisu odrasli pa u drugima nastoje zadovoljiti potrebe koje im njihov roditelj nije pružio. Često se javljaju situacije da se drugi roditelj vrati nakon određenog perioda, ali tada postoji mogućnost da on bude odbačen od strane djeteta kao što imamo na primjeru u dječjem romanu Nade Iveljić, *Sat očeva*, kada se otac vrati i pruža djevojčici ruku, ali ona to odbija što ocu stvara osjećaj grizodušja.²¹

Razorene obitelji postaju izrazito značajnom tematikom nakon ratnih razaranja koja su pogodila Hrvatsku i njezine članove. U nekim je obiteljima ostao samo jedan roditelj (najčešće majka jer su očevi odlazili u rat), a u nekima nažalost niti jedan. Nakon tih događaja, dječji pisci reagiraju na takvo stanje i djeci pružaju literaturu u kojoj oni mogu pronaći sebe ili se s nekim poistovjetiti. Najznačajniji autori koji djeluju na tom području su Nada Iveljić s romanom *Marijina tajna* te Stjepan Tomaš s romanom *Moj tata spava s anđelima*.²² Djeca takvih obitelji su u velikoj mjeri emocionalno zakinuta i njima je potrebna ljubav, osjećaj prihvaćenosti i pripadnosti. Pored tih potreba, oni teže za domom i svojima, a to je ujedno i najsnažnija silnica romana ovakve tematike.

Sudbina ostavljena djece, žrtve lakomislenih roditelja, tema su koju pratimo i u *supstitucijskim* obiteljima. To su obitelji u kojima djeca odrastaju u zamjenskim obiteljima, odnosno s pomajkama ili poočevima. Nedostatak takvih obitelji je mogućnost odbacivanja od strane djeteta kada ono postane svjesno situacije u kojoj se nalazi te se u njemu probudi čežnja za pronalaskom svojih bioloških roditelja. O takvoj sudbini govori i Tomaš u svom romanu *Dobar dan tata* čiji glavni junak, dječak Dragutin živi s pomajkom, ali se nakon nekog vremena u njemu budi želja za pronalaskom svojih roditelja. Saznavši da otac ni ne zna za njega i majku, razočaran se vraća pomajci koja sadrži sve one osobine koje bi majka trebala imati, a to su ljubav, dobrota, razumijevanje, pružanje osjećaja sigurnosti i sl. Ovim romanom Tomaš otvara pitanje *je li biološka majka ujedno i pretpostavka za ljubav?*²³ Ne biramo mi obitelj, nego obitelj bira nas, ali za njezino normalno funkcioniranje potrebna je

²⁰o. c., str. 104.

²¹o. c., str. 106.

²²o. c., str. 107.

²³Hranjec, S. (2009) o.c., str. 108.

obostrana aktivnost. Ponekad nije bitno u kojoj obiteljskoj zajednici odrastamo, ako nam ta zajednica pruža sve ono što nam je potrebno za razvoj i osjećaj sigurnosti.

Romani u kojima pratimo *urbane formalne obitelji* relativiziraju ulogu roditelja kao uzora koji nemaju vremena za djecu zbog svojih obaveza, bilo poslovnih ili privatnih. U konačnici oni shvaćaju da je za sreću i oblikovanje obiteljskog okružja potrebno tek malo ljubavi i pozornosti. Primjer romana koji obrađuje takvu tematiku nalazimo kod S. Polak u romanu *Dnevnik Pauline P.* Kako bi roditelji postali svjesni te situacije, djevojčica, koja je spontana, ukazuje im na problem. To *davanje lekcija* plasirano je kroz svakidašnje događaje u obiteljskom krugu i razredu, vješto utkanom didaktičnošću; usputnost, zapravo, jest pouka ovoga romana.²⁴

U suvremenim hrvatskim dječjim romanima rijetko kada je moguće govoriti o ironijskom podtekstu. Kada se govori o takvom tipu podteksta, tada govorimo o tekstu koji je protkan humorom, a njega nalazimo u *humorno-fantazijskom svijetu obitelji*.²⁵ O takvim obiteljima govori S. Babić Višnjić u romanu *Upomoć, mama se smanjila*. Ona u ovom romanu problematizira potrošačku problematiku jedne obitelji koju je svela na dječju razinu, ali ju je smjestila u fantastične okvire. Kako bi u potpunosti ostvarila ironijski podtekst, autorica kćeri i majci zamjenjuje uloge koje na kraju vraća u normalu.

Nezaobilazana osoba u razvoju obiteljskoga romana, njegova je začetnica, *Jagoda Truhelka*. Ona u svom romanu prikazuje *čvrsto strukturiranu obitelj* koja je temeljena na životnom iskustvu. Iznosi nam glavne karakteristike takve obitelji pri čemu naglašava sklad, ljubav i toplinu jedne obiteljske zajednice dajući primjer ostalim obiteljima. Naglašavajući važnost normalnog funkcioniranja jedne obitelji, Truhelka je zauzela mjesto zavidne važnosti u razvoju hrvatskoga dječjega romana. *Homogene obitelji* je moguće proučavati još od Lovrakova doba. Takav oblik obitelji pronalazimo i u Kušecovu romanu *Mama, tata i ja* gdje pratimo život jedne ruralne obitelji u kojemu dijete teži skladnošću i funkcioniranju obitelji u kojoj svi imaju jednake uloge, bez zapostavljanja ijednoga člana obitelji.

Motiv obitelji zastupljen je u gotovo svim dječjim romanima, bilo to u sporednoj ili glavnoj ulozi. Obitelj je temelj društva, a ona zahtijeva veliki trud i napor kako bi normalno funkcionirala. Taj je motiv zasigurno najzanimljivije proučavati kod obitelji u kojima nedostaje jedan ili više članova, a takve su obitelji *krnje, razorene i sl.* što je za ovaj rad ujedno i najvažniji motiv budući da su djela s kojima smo potkrijepili ovaj rad temeljena na

²⁴O. c., str. 110.

²⁵O. c., str. 111.

takvim obiteljima.²⁶ U suvremenim prilikama sve se češće susrećemo s takvim necjelovitim ili krnjim obiteljima, a posrijedi je najčešće samohrana majka. Ovakvu vrstu romana još 1980. godine fiksira Nada Iveljić romanom *Sat očeva*.²⁷ Takve obitelji, ali tek s obratnom tematikom prikazuje i Miro Gavran u svom romanu *Sretni dani* u kojemu pratimo sudbinu dviju krnjih obitelji. U romanu se naglašavaju ljubav i prijateljstvo kao glavne koncepcije uspjeha, a to na kraju romana naglašava i sam dječak: *zahvaljujući ljubavi i prijateljstvu, za našu obitelj započeli su sretni dani*.²⁸ U takvim obiteljima najčešće je glavni problem i preokupacija članova oko prilagodbe na takav *novi život*. Kod djece se u velikom broju slučajeva javlja osjećaj napuštenosti i tugovanjem koji može potrajati i duži vremenski period. Prisutan je i problem usvajanja životnih promjena pri čemu dijete mora usvojiti osjećaj odvojenosti od jednoga roditelja, drugačiji stil života i sl. Najveći problem je osjećaj gubitka koji se javlja kod gotovo sve djece bilo da žive s jednim roditeljem ili s niti jednim pri čemu se najčešće odsutnost toga roditelja obezvrjeđuje. Ono što takve obitelji objedinjuje je zasigurno težnja za domom i svojima. Naravno da prilagodba djeteta na takve događaje ne ovisi samo o sukobima u obitelji ili gubitku jednog roditeljima. Ono ovisi i o samim biološkim karakteristikama djeteta kao što su dob i spol. Dijete koje je mlađe dobi zasigurno će teže prihvatiti taj gubitak jer ono još nije sposobno razumski sagledati situaciju u kojoj se obitelj našla.²⁹

Kao i kod *krnjih obitelji* jednako je tužna sudbina i *ostavljene djece* ili *siročadi*, žrtve lakomislenih roditelja koje nije uvijek posljedica namjernoga djelovanja. Djela takve tematike ne daju poruku samo djetetu, štoviše, ona daju poruku prvenstveno roditeljima da obrate pozornost na posljedice. Takve obitelji i danas izazivaju veliku zanimaciju javnosti budući da se javljaju kao sve češća pojava koja nema pozitivne karakteristike gotovo u niti jednom pogledu, a naročito kada je u pitanju odgoj djeteta i formiranje njegovih osobina.

Sudbinu napuštene djece koja su svoju obitelj i život oblikovala u dječjem domu pratimo i u romanu *Filip, dječak bez imena*. Filip, kao i sva napuštena djeca pod marginom je siročeta. Takvo je dijete mehanički izgubilo cjelinu doma. Na takvo se dijete stavlja veliki teret kako bi ono bilo u stanju zadržati svoje vrline. Takvo dijete nije u mogućnosti ostvariti vrijednost doma, steći poziciju u društvu, nije sposobno samostalno to učiniti nego mu je pri tome potrebna pomoć odraslih: mentora (najčešće učitelja), institucija (sirotišta, škole) te

²⁶O. c., str. 106.

²⁷O. c.

²⁸Gavran, M. (2000) *Sretni dani*. Zagreb: Mozak knjiga, str. 80.

²⁹Rečić, M. (2003) *Odgoj u obitelji*. 2. izdanje. Đakovo: Tempo, str. 23.

dobrotvora (osobe s materijalnim sredstvima) koji će ga povući s društvenoga dna na kojemu se nalazilo.³⁰ Takva djeca imaju osjećaj manje vrijednosti iako se trude to prikriti jer žele pripadati zajednici, žele biti dio nje iako im je život konstruiran na potpuno drugačiji način. Ona su u romanima najčešće prikazani sa svim svojim vrlinama (hrabrošću, požrtvovnošću, uspjehom i sl.). Djeca odrasla u domu izrazit će svoje neslaganje s nepoznavanjem svojih roditelja, težit će njihovom pronalasku pod svaku cijenu.

Dječje djelovanje u romanu ponekad nije ostvarivo bez utjecaja odraslih. Odrasli u domu predstavljaju njihovu *obitelj*. Oni su za njih dostupni u svakom trenutku i spremni su im pomoći. Upravo bez takve požrtvovnosti djetetov uspjeh nije moguć. Onima koji su odrasli u čvrsto strukturiranim obiteljima ili bilo kakvim oblicima života s biološkim roditeljima, takav se način života čini nemogućim jer nikada takve životne situacije nisu doživjeli, ali takva djeca su zadovoljna i onime što imaju. Njihova velika i vrlo značajna karakteristika je ta da oni cijene i one najmanje događaje i vrijednosti. Oni su najčešće prikazani kao osobe uvijek spremne pomoći, pa čak i onda kada će njihovo djelovanje za njih biti štetno. Veliku pozornost treba obratiti na osjećaj djece odraslih u domu. Oni su zakinuti za one najvažnije osjećaje, a to je ljubav njihovih roditelja, zagrljaji, savjetovanje i sve ono što nitko drugi u potpunosti ne može zamijeniti. Roditelj je taj koji nema zamjenu. Drugi, koji ih okružuju, mogu ispuniti djelomično taj nedostatak, ali nikada u potpunosti jer će dijete uvijek osjetiti taj nedostatak, ma koliko se mi trudili i djelovali s najboljom namjerom.

³⁰Majhut, B. (2006) *Pustolov, siročje i dječja družba: hrvatski dječji roman do 1945*. Zagreb: FF pres, str. 247.

5. MOTIV OBITELJI U HRVATSKIM DJEČJIM ROMANIMA

Obitelj u hrvatskim dječjim romanima, predstavljena je kao osnovna čestica društva. Takvo stajalište sugerira da se svako društveno djelovanje izravno ocrtava i ostavlja trag u svojoj temeljnoj društvenoj zajednici. Ovaj je motiv u velikoj mjeri zastupljen u hrvatskim dječjim romanima, a sami počeci sežu još u razdoblje djelovanja *Jagode Truhelke* i njezine *Zlatne danke* (1918.). Ona u njima afirmira tip romana koji će se u velikoj mjeri u narednim godinama obrađivati, a to je tip obiteljskoga romana. Kako obitelj, tako i dječji likovi zauzimaju neizostavno mjesto u oblikovanju romana. O tome da je svaki roman dijete svoga doba, govori nam *Josip Pavičić* u romanu *Proletarci* (1937.) gdje pratimo život i odrastanje dječaka Mihajla u obiteljskom okruženju koje nije primjereno za život. Niz pedagoških i odgojnih romana u kojima se provlači motiv obitelji donosi nam *Ivan Kušan* u svom glasovitom romanu *Lažeš Melita* (1965.) prikazujući iskrivljenu obiteljsku zajednicu u kojoj je dijete u ulozi roditelja, a roditelji u ulozi djeteta. Kušan radi još jednu važnu prekretnicu u razvoju dječjih romana koji u sebi sadrže motiv obitelji, a to je djevojčica kao glavni junak. Stavljajući djevojčicu u središte pozornosti, Kušan ju stavlja uz bok dječacima prikazujući kako su i djevojčice spremne na negativna djelovanja. Njegovim stopama ide i *Sanja Pilić* što potvrđuje romanom *Mrvice iz dnevnog boravka* (1995.) stavljajući pred čitatelja obiteljsku svakodnevicu. Proučavajući motiv obitelji u hrvatskim dječjim romanima uočavamo kako sve veću ulogu imaju krnje obitelji o kojima ponajviše progovara *Nada Iveljić* u svom djelu *Sat očeva* (1980.) nastojeći ukazati na važnost obitelji i njezina utjecaja na razvoj i oblikovanje pojedinca. Nada Iveljić, izrazito sklona obiteljskim temama o tome progovara i u svom romanu *Bakino srce* (2002.) prikazujući suvremenu urbanu obitelj. Jednako tužnu koju imaju krnje obitelji prikazuje *Stjepan Tomaš* u svom romanu *Dobar dan, tata* (1987.) prikazujući čitatelju sudbinu ostavljene djece i koliko su zapravo roditelji i obitelj djetetu potrebni. Iako nije obrađivan motiv ostavljenoga djeteta, Tomaš u svom dječjem romanu *Moj tata spava s anđelima* prikazuje proživljavanja djeteta čiji je dom i obitelj zahvatio rat i ratna razaranja. Odrastanje djevojčice samo s majkom iziskuje veću emocionalnu zastupljenost i potrebu za drugim roditeljem, ocem. Širok je spektar prikaza motiva obitelji u hrvatskim dječjim romanima. Pored navedenih autora tu možemo uvrstiti i autore kao što su: *Miro Gavran*, *Mirjana Mrkela*, *Zoran Pongrašić*, *Anto Gardaš*, *Mladen Kušec* i brojni drugi. Navedeni autori govore o obitelji kao temeljnoj zajednici, a ona je u njihovim djelima različito strukturirana o čemu ćemo detaljnije reći u nastavku rada analizirajući pojedinog autora i njegovo djelo.

Obitelj kao temeljna društvena zajednica, zastupljena je gotovo u svakom dječjem romanu, iako ona ponekad nije u centru pozornosti samoga romana. Veliki je broj dječjih književnika koji progovaraju o ovoj tematici nastojeći ukazati na jedan od vodećih problema današnjice, a to je odgoj i uloga roditelja. Svakom je djetetu roditelj potreban kako bi se ono oblikovalo u normalnu osobu.

5. 1. ANTO GARDAŠ

Anto Gardaš, svestrani je pisac koji je rođen 21. svibnja 1938. godine u Agićima kod Dervente (Bosna i Hercegovina).³¹ Od svoje desete godine živi u Našicama gdje je završio osnovnu školu i gimnaziju. Diplomirao je na Pravnom fakultetu u Zagrebu. Književnik je koji svoj utjecaj ostavlja na brojnim područjima književnosti, a najznačajniji utjecaj ipak ima na području proze i poezije za djecu i odrasle. Većina je njegovih djela namijenjena djeci i odraslima. Ovaj književnik, motivaciju za pisanje ponajviše pronalazi u ljubavi prema čitanju koju je imao još u ranom djetinjstvu. Anto Gardaš preminuo je u Osijeku 10. lipnja 2004. godine. U čast njegovu stvaralaštvu i iznimnom doprinosu hrvatskoj književnosti osnovana je književna nagrada *Anto Gardaš* koja se dodjeljuje za najbolji dječji roman ili zbirku pripovijedaka na hrvatskome književnome jeziku.

Anto Gardaš, pisao je pjesme, priče, bajke, basne, igrokaze, a najveću je slavu stekao romanima. Jedno je vrijeme bio aktivan i u književnim časopisima, novinama i na radiju. Veliki je broj njegovih djela preveden na druge jezike kao što su: japanski, slovenski, njemački, poljski, mađarski, albanski i sl. Stjepan Hranjec u knjizi *Pregled hrvatske dječje književnosti* Gardaševo književno stvaralaštvo promatra u poglavlju *Zrelo doba* čijim se začetnicima suvremenog pristupa romanu smatraju Milivoj Matošec i Ivan Kušan.

Njegove romane karakterizira napeta fabula, bogata događajnost, kratki i jasni dijalozi, pojavljivanje klape ili družine i sl. Gardaš je objavio četrnaest romana za djecu: *Tajna zelene pećine*, *Ljubičasti planet*, *Bakreni Petar*, *Izum profesora Leopolda*, *Pigulica*, *Duh u močvari*, *Filip*, *dječak bez imena*, *Miron na tragu svetoga grala*, *Priaza*, *Miron u škripcu*, *Koliba u planini*, *Krađa u galeriji ili sve se urotilo protiv malog Terzića*, *Tajna jednog videozapisa i Čovjek s crvenim štapom*. Od ostalih poznatijih Gardaševih djela možemo navesti: *Jež i zlatni potok*, *Zaboravljena torba*, *Zvijezda u travi*, *Priče iz Kopačkog rita* (priče), *Uvijek netko*

³¹Gardaš, A. (2009) *Filip, dječak bez imena*. Osijek: Matica hrvatska Ogranak Osijek.

nekog voli, Prvi suncokreti (pjesme) i sl.³² Gardaševi se dječji romani odlikuju svojom žanrovskom raznolikošću, o čemu govori i Hranjec te ih žanrovski razvrstava na fantastične, dječje krimiče, pustolovne te realistično-psihološke. U ovom ćemo se radu osvrnuti na njegov realistično-psihološki roman u čiju kategoriju ubrajamo i roman *Filip, dječak bez imena*.

5. 1. 1. Filip, dječak bez imena

Roman *Filip, dječak bez imena* objelodanjen je 1994. godine iste godine koja je proglašena godinom obitelji. Povodom toga, autor piše i posvetu obitelji u kojem iznosi onaj najbitniji element njegove poetike, a to je obitelj: *Vama, draga djeco, koji nemate roditelje; i vama, koji ih imate; i vama, koji ih imate, a nemate; i vama, koji ih imate, a nemate, vama posvećujem ovu knjigu! Kažu da život ima dvije strane: onu lijepu i onu manje lijepu. U ovoj Gospodnjoj godini 1994., proglašenoj Godinom obitelji, od sveg srca želim da život prema vama okrene svoju ljepšu stranu.*³³

Djelo govori o izgubljenom i ponovno pronađenom identitetu, o izgubljenoj i ponovno pronađenoj obitelji, te ga možemo definirati i kao socijalno-psihološki roman. Gardaš u ovom svom romanu obrađuje nešto drugačiju tematiku od dotadašnje a to je osjetljiv tematski krug, socijalno ugrožena skupina djece bez roditelja. Odabirom ovakve tematike, Gardaš ne unosi novitete budući da se ta tema obrađuje i u djelima *Dječji dom* (Nada Iveljić) i *Mlakarova djeca* (Nikola Pulić), ali ju on najjače dramatski prikazuje bez suzdržavanja od prikaza pojedinih događaja i osjećaja koje djeca proživljavaju.

Gardaš je ovo svoje djelo oblikovao na način da su u njemu svi likovi dobri, a i ako pogriješe, znaju se pokajati. *Filip, dječak bez imena* ponekad se definira kao kraća pripovijetka, a ponekad kao dječji roman. Niti jedna tvrdnja nije daleko od prave istine budući da za obje konstatacije u romanu postoje motivi koji to potvrđuju. Naime, ovaj roman nije tipični dječji roman koji se odlikuje glavnim junakom *Filipom* koji vodi cijelu radnju romana. Riječ je o romanu čiji je glavni protagonist dječak, ali njegovo djelovanje i ponašanje ponekad nalikuje odrasloj osobi. Svi događaji s kojima se susreće tijekom radnje romana otvaraju dublju tematiku djela, a to je njegovo psihološko proživljavanje svega onoga s čime se susreće. Upravo se ta karakteristika romana nalazi u pozadini opisa njegova života i

³²o. c.

³³o. c., str. 187.

djelovanja, a izrazite je vrijednosti. On se odlikuje jednom dječjom družinom koja zajedno prolazi kroz sve nedaće koje im život iz dana u dan donosi. Pored dječjih likova, u romanu nalazimo i odrasle koji se javljaju onda kada dječje mogućnosti djelovanja prestaju: *gosp. Krmpotić, domski psiholog, gđa Gizela i dr.* Djelo se odlikuje svojom skladnom kompozicijom kroz koju nas Gardaš vodi od samoga početka romana uvodeći dvije tajne koje se kroz roman raspliću. Za kompoziciju romana možemo reći da je cikličke strukture budući da roman započinje događajem na kolodvoru, a ujedno s njim i završava. Njegova je radnja smještena u Zagreb, a mijenja se kada djeca idu na ljetovanje (Krapanj, Zlarin, Betina). U romanu važno mjesto zauzima i pitanje identiteta koje se očituje ponajviše kod dječaka Filipa i tete Lele (Gizele).

Radnja romana započinje na zagrebačkom željezničkom kolodvoru na kojemu pratimo dječaka Filipa koji je ime dobio po osobi koja ga je pronašla: *Ime: Filip, po vozaču kola hitne pomoći, Filipu Drvodjeliću, koji je dijete dopremio u bolnicu,*³⁴ a prezime *Prugović* prema mjestu pronalaska: *Prezime: Prugović, po mjestu nalaza djeteta*³⁵. Kao i ostala djeca, Filip je dječak koji je sklon nestašlucima (noćni pothvat), ali i pun veselja, iskrenog prijateljstva i sl. Ali kod njega je istaknut problem koji dominira u njegovom životu, a to je pronalazak svoga podrijetla i obitelji. Uz pomoć prijatelja dolazi i do te, njemu iznimno važne informacije. Saznavši način na koji je pronađen, u Filipu se javlja veliki broj pitanja kojima bi se otkrile sve njegove nedoumice. Nakon toga saznanja, Filip svaki događaj ili potez, njemu nadređenih, u sebi preispituje misleći da će tako doći do odgovora na svoja pitanja. Kroz lik Filipa, Gardaš prikazuje izrazito vrhunsko oblikovanje lika koji izrazito osjećajno proživljava sve događaje s kojima se susreće, ali i događaje koje proživljavaju njegovi prijatelji. Takav primjer imamo s djevojčicom Majom koja je kao dijete pronađena u kanti za smeće. To saznanje Filipa kroz cijelo djelo proganja jer si nije mogao objasniti takvo djelovanje nekoga čovjeka. Srce mu se stezalo svaki puta kada bi pomislio na to saznanje jer nikako nije mogao prihvatiti kako je netko imao srca dijete ostaviti u kanti za smeće. U romanu pratimo i one najosjetljivije točke djetetova razvoja, a to su prvenstveno psihička promišljanja koja su u velikoj većini sazdana u liku Filipa Prugovića, a kasnije Ivana Vidovića. Saznavši svoj identitet, na kraju romana, dječak postaje pripadnikom *normalne i neodbačene* djece.

Radnja ovoga romana je smještena u dječji Dom. Iako je Filip (Ivan) domsko dijete koje nije odraslo u svojoj biološkoj obitelji, on je vezan uz ostalu djecu u domu i oni

³⁴O. c., str. 39.

³⁵O. c.

međusobno funkcioniraju kao mala obitelj. Takvim prikazom Gardaš nastoji prikriti nedostatke neimanja roditelja. On to ponajviše ostvaruje pomoću odraslih u romanu koji se prema djeci odnose kao prema svojoj biološkoj djeci. Oni su prikazani kao osobe koje bi i svoj život dale za tu djecu, a to se najviše očituje u situaciji kada se Filip skoro utopio: *Hajde...hajde, Filipe...hajde...Ravnateljica i Akonkagva kleče pokraj njega. Vrlo su blijede. Nagnule su se nada nj i nešto mu govore, ali on ne čuje ni jedne jedine riječi, kao u nijemom filmu*³⁶.

Kao i ostala djeca, i Filip se odlikuje nestašlukom, razigranošću, ali to njegovo ponašanje ne odaje manjak suosjećajnosti ni kulture. Svaki nestašluk, bio njegov ili ne, Filip nastoji ispraviti pri čemu se kroz njegov lik prikazuje moralna karakteristika, odnosno pozitivno djelovanje u svakoj situaciji i spremnost na pomoć sebi i drugima. Tu odrednicu možemo vidjeti kada su se Dugački D. i Kratki Perica neugodno poigravali s Mislavom puštajući vodu na čiji bi se zvuk Mislav pomokrio u krevet. Vidjevši to, Filip staje u obranu Mislava osvećujući se u njegovo ime prijateljima: *Filip se rasrdio, Reče: Nemoj to brisati, Mislav. Ja sam vidio kako je bilo. Znam i ja – zašmrca dječak. – Njih dvojica su namjerno pustili vodu, to su mi ponekad činili i u Domu. – Nemoj to brisati, Mislav, kažem ti! – Filip ustade i prijeteći krene prema onoj dvojici...*³⁷

Iako na prvi pogled snažan i hrabar, Filip je dječak koji je proživio veliki broj trauma, a sve svoje strahove, kao posljedice traume, izražava plačem, što nije karakteristično za dječaka njegovih godina.

Motiv obitelji i odrastanja, zasigurno pored svih navedenih situacija i događaja, zauzima najvažnije mjesto u romanu. O njegovoj nam važnosti svjedoči i sam autor svojom posvetom na koricama knjige. Motiv obitelji se proteže kroz cijeli roman u kojemu vidimo to dječje traženje i potrebu za roditeljima. Kako bi dijete odraslo u normalnu i psihološki pravilno izgrađenu osobu, njemu su potrebni roditelji. Nastojeći tu potrebu zadovoljiti kroz odrasle i nadređene ljude u romanu, Filip ne odustaje od svoje potrage. Kao i svako dijete, i Filip želi svoje roditelje pored sebe jer su oni ti koji su uvijek tu i koji te vole, bez obzira na to što ti napravio ili ne. Njihova je ljubav bezuvjetna. Iako su odrasli prikazani sa svim pozitivnim karakteristikama i spremnošću na pomoć, Filip je time zadovoljan, ali ne u potpunosti. Njegovi osjećaji nisu potpuni, on sam osjeća da im nešto nedostaje, a fali im roditeljske ljubavi. Ta se ljubav upotpunjuje na kraju kada on, uz pomoć ravnateljice,

³⁶O. c., str. 119.

³⁷O. c., str. 87-88.

psihologa, učitelja i drugih, pronalazi svoju majku. Taj osjećaj koji on tada proživljava je neusporediv sa svim onim kroz što je dječak prolazio, on ih sve zanemaruje jer je svjestan da je ona osoba koja mu je najpotrebnija trenutačno tu, i da ga ona neće više nikada napustiti. Riječ *mama* koju nikada naglas nije izgovorio, teška, ali sretna srca, ipak uspijeva na kraju jer je svjestan sreće: *Moja...mama, gospodine? – Da, Filipe, tvoja mama! – Moja prava mama?*³⁸. Iako je pronašao svoju obitelj, on ne zanemaruje svoje prijatelje, on se i dalje o njima brine.

Roman sadrži i unutrašnje i vanjske opise kako bi se njima prikazalo proživljavanje lika: *Prazne sobe djeluju tužno, kao napuštena lastina gnijezda u kasnu jesen. Pa i ona vjetrovka, ostavljena na vješalici u hodniku, tako je uboga i jadna, poput izgubljene rukavice koju ugledate na pločniku. Možda je još nedavno bila u njoj nečija topla ruka.*³⁹

Pripovjedač u romanu je sveznajući i on ponekad komentira događaje i iznosi neka viđenja o onome što drugi likovi vide. Unutarnja se fokalizacija prvenstveno odnosi na Filipova razmišljanja o događajima i situacijama koja okupiraju njegove misli, kao što je tajno čitanje dosjea: *Filipu je došlo da zaplače, ali se nije dao. Samo su mu se oni papiri tresli u rukama*⁴⁰.

Posljednja, ali ne i manje važna karakteristika romana je njegova pustolovnost. Roman se odlikuje i pustolovnim događajima, a to su odlazak na izlet, putovanje brodicom, provala u ured doma i sl. Svim tim događajima Gardaš nastoji zadovoljiti dječju maštu i njima zadržati njihovu pozornost, jer svako dijete mašta, čak i onda kada mi to najmanje očekujemo.

5. 2. MIRO GAVRAN

Suvremeni hrvatski dramatičar, romanopisac, pripovjedač i pisac za mlade, rođen je 1961. godine u Gornjoj Trnavi. Diplomirao je dramaturgiju na Zagrebačkoj akademiji za kazalište, film i televiziju. Književnik je čija su djela prevedena na više od 30 stranih jezika, a ujedno su doživjela i veliki broj izdanja u zemlji i inozemstvu. Jedini je živući književnik u Europi kojemu je posvećen kazališni festival pod nazivom *Gavranfest*. Književnik je koji progovara o brojim problemima i događajima među kojima ne izostavlja društveni kontekst današnjice i suodnose u društvu koji ga oblikuju. Izrazito produktivan književnik, kako za

³⁸O. c., str. 178.

³⁹O. c., str. 34.

⁴⁰O. c., str. 41.

starije, tako i za mlađe čitatelje. Mlađim čitateljima namijenio je pozamašan broj djela, a neka od njih su: *Svašta u mojoj glavi*, *Kako je tata osvojio mamu*, *Zaljubljen do ušiju*, *Sretni dani*, *Pokušaj zaboraviti*, *Zaboravljeni sin*, *Kako smo lomili noge*, *Profesorica iz snova*⁴¹. Dobitnik je nekoliko književnih nagrada: *Nagrada Ivana Brlić Mažuranić*, *Nagrada Mato Lovrak* i *Nagrada Gavellininih večeri za najbolji dramski tekst*⁴². Kako na književnoj i dramskoj sceni, aktivan je i kao voditelj dramskoga pisanja u preko trideset škola. Od 1993. godine, Gavran djeluje i radi kao profesionalni pisac u Zagrebu gdje ujedno i živi.

5. 2. 1. Kako je tata osvojio mamu

Roman *Kako je tata osvojio mamu*, djelo je koje govori o čovjeku koji je bio toliko glup da je morao iznova osvajati ženu koju je već jedno osvojio. Taj čovjek je moj tata, i on se dugo vremena nije razumio u tajne maminog srca. Pričat ću vam i o svojoj djevojci Bernardi i o tome kako je lijepo kad te netko voli i kada ti nekoga voliš.⁴³ Kako nam i sam citiran tekst govori, možemo vidjeti da je ovo roman koji je prvenstveno ljubavne tematike. Iako na prvi pogled neuočljivo, čitajući djelo možemo vidjeti da se u njemu krije i neka dublja tematika, a to je tematika obitelji i obiteljskih odnosa kao jedna od koncepcija koja je neophodna pri oblikovanju osobe. Kao i Gardaš, Gavran u svom romanu nastoji na što jednostavniji i primjereniji način prikazati radnju romana.

Kako je tata osvojio mamu, roman je čija je radnja smještena u Zagrebu. On govori o maloj tročlanoj obitelji i njihovom životu u užurbanoj Zagrebačkoj sredini. U početku nesvjestan svojih postupaka, otac obitelj dovodi do razdvajanja pri čemu ga majka i sin napuštaju. Shvaćajući posljedice nemara oko njih otac se nastoji popraviti i iskupiti za sve ono loše što je pružio svojoj obitelji, ali sve nagovorom dječaka, svoga sina. Uz velike količine napora i truda, otac to ipak uspijeva što rezultira malom obiteljskom idilom. U romanu je pripovijedanje motivirano pripovjedačevom željom da ispriповjedi neobičan doživljaj ili iskaže svoju ljubav prema djevojčici jer je ta ljubav uvijek iznimna, golema i posve nova.⁴⁴ U

⁴¹Hranjec, S. (2008) *Suvremeni hod dječje hrvatske književnosti*, Kolo 3 (online)

<http://www.matica.hr/kolo/309/Suvremeni%20hod%20dje%C4%8Dje%20hrvatske%20knji%C5%BEevnosti/>

⁴²Gavran, M. (1998) *Kako je tata osvojio mamu*. Zagreb: Znanje.

⁴³o. c., str. 7.

⁴⁴Zima, D. (2011) *Povijest dječjeg lika u hrvatskom dječjem romanu*. Zagreb: Školska knjiga, str. 299.

većini je Gavranovih romana, pa i u ovome, prisutna potreba da se opravda pripovijedanje, odnosno da se ostvari pripovijedanje o vlastitom životu.

Gavran svoj roman oblikuje na izrazito jednostavan način, dijeleći ga na poglavlja u kojima nam navještava što će se dogoditi u romanu. Priča ovoga romana djeluje izrazito uvjerljivo jer je ona postavljena u širi i stvarniji okvir. Roman započinje dogovorima unutar obitelji za zajedničko druženje. Cijelo to vrijeme dogovora prikazano je na način da je dječak Antun izoliran, na njega nitko ne obraća pozornost što nam ukazuje na manjak osjećaja što će se kod dječaka kasnije rezultirati laganjem, tajnim pozivima i sl. U oblikovanju obiteljskoga okruženja, veliki utjecaj ima lik *bake* koja je prikazana kao nepodnošljiva i čangrizava osoba: *Nisi se trebao trošiti zete. Znam da slabo zarađuješ, ali kad već kupuješ cvijeće, onda bar kupi nešto manje drečavo, manje šareno. Ja bih ljudima bez ukusa najradije zabranila da poklanjaju cvijeće.*⁴⁵ Baka je prikazana kao osoba koja drugima ne dozvoljava da se dokažu ili promijene ako je to potrebno. Ona u svim situacijama drugima nameće svoje mišljenje i djelovanja za koje misli da je uvijek ispravno. Očev nemar i cjelodneвно provođenje na poslu majku dovodi do sloma. Žaleći mu se na nemogućnost funkcioniranja takve obitelji u kojoj se samo jedan roditelj trudi, on ne reagira. Zato što je i dalje okupiran poslom, majka i sin ga napuštaju. Razdvojen život, majka i Antun kod bake, a otac sam, kod dječaka uzrokuju nezadovoljstvo i potrebu za ocem. Iako se trudi da dječak to što manje proživljava i da lakše prođe kroz neugodne situacije, majci ne uspijeva zaštititi sina jer je dječak svega toga svjestan. On je, kao i sva ostala djeca, dječak za čiji je razvoj i funkcioniranje potreban i drugi roditelj. Svaki susret s ocem je jedva dočekao jer kod bake više nije mogao biti budući da ga je ona previše opsjedala. Gavran je u liku bake prikazao jednu stranu majke, ono što Antunova prava majka nije ispunjavala, ispunjavala je baka. Baka je preuzela roditeljsku odgovornost koja je ponekad i prelazila granice za normalno funkcioniranje djeteta. Iako je Antunu potreban roditeljski nadzor, koji je njegova majka počela zanemarivati, baka je ta koja želi zamijeniti majku, no u tome je pretjerivala na što majka nije reagovala: *-Na spavanje! – Zašto? Tek je pola deset. –Od sada ideš na spavanje u pola deset, najkasnije u deset. Reda mora biti...Mama je slušala razgovor, ali nije ni riječi rekla, mada mi je ona nekada dopuštala da budem budan i do jedanaest sati.*⁴⁶ Ona je ta koja se brinula o dječaku, je li jeo; napisao zadaću; oprao ruke i sl., ali u prevelikoj mjeri što je dječaku ograničavalo kretanje. Majka je u romanu prikazana relativno flegmatično. Njezina je preokupacija bazirana oko

⁴⁵o. c., str. 14.

⁴⁶Gavran, M. (1998), o. c., str. 61.

sređivanja partnerskoga odnosa i reorganizacije života pri čemu je zanemarila obiteljske obaveze. Majka je jedino odnos s ocem ozbiljno shvaćala, ali samo zato jer je to remetilo njezin tijek djelovanja i aktivnosti. I upravo baka je ta koja pokreće majčinu aktivnost i djelovanje, koje je u većini situacija bilo negativno i loše za dječaka: *Pomislio sam u sebi: Što je mojoj mami, neće valjda i ona postati kao baka? Nekada je bila dobra i sve sam se s njom mogao dogovoriti, a sad ovako.*⁴⁷ Razdvajanje obitelji je nešto najgore za dijete. Ono kod djeteta može izazvati loše posljedice, a jedna od njih je zatvaranje osobe u sebe. Kako ne bi zapao u psihičku krizu, dječak je pronašao prijateljicu Bernardu, u koju se kasnije i zaljubljuje, i s njom dijeli sve svoje tajne. Ona je ta kojoj se jadao i iznosio svoje probleme: *Znaš, volio bih s tobom popričati o nečemu vrlo ozbiljnom. Ako me možeš saslušati kao prijatelj prijatelja.*⁴⁸ Ovu funkciju prijatelja, Gavran sjajno oblikuje jer kroz lik djevojčice dječak lakše prolazi kroz ono što mu se događa unutar obitelji. U dogovoru s njom, kako bi napokon bio sretan s obitelji, smišljaju kako ponovno spojiti obitelj što na kraju i uspijeva na rođendanskoj proslavi.

Život ovakve obitelji u romanu, Gavran prikazuje kao život koji se nameće kao tipičan, a nekakav ekskluzivan život. On kao takav sadrži različite provodne motive, kao što su: dječja zaljubljenost, dijete kao posrednik u ljubavi među odraslima i sl. Glavni lik ovoga romana, dječak Antun, prikazan je kao zaljubljeno, poduzetno dijete koje je u svom djelovanju ograničeno. Onda kada njegove mogućnosti djelovanja prestaju, tada se u romanu javljaju odrasli, a to vidimo na primjeru kada dječak želi pomiriti roditelje i ocu govori što da radi: *Napiši joj lijepo pismo, ispričaj joj se što si bio grub...napiši joj da ćeš je čekati u određeno vrijeme na određenom mjestu, i da ćeš joj sve objasniti....tata nije odmah odgovorio na moj prijedlog...odjednom odloži čašu, podiže pogled prema meni i reče: -Dobro, neka bude kako ti kažeš.*⁴⁹

Protagonist ovoga romana je pripovjedač, odnosno dječak koji pripovijeda o svojoj ljubavi prema vršnjakinji koja je na kraju uzvraćena, ali i o odnosima unutar obitelji. Gavranov dječak je ujedno i glavni pokretač svih događaja, no njegovo ponašanje određuje antipatična baka koja tiranski želi i kćer i unuka podrediti svojim pravilima kućnoga reda i malograđanskim prevladanim sjećanjima.⁵⁰ Roditelji su prikazani kao relativno pasivne osobe čijim se životima može izrazito lako manipulirati. Majčinim životom manipulira njezina

⁴⁷ O. c., str. 53.

⁴⁸ O. c., str. 54.

⁴⁹ O. c., str. 89-90.

⁵⁰ Hranjec, S. (1998) *Hrvatski dječji roman*. Zagreb: Znanje, str. 277

majka, a očevim njegov sin Antun. Ta obiteljska situacija ponekad izgleda izrazito tužno budući da nečiji brak spašava dijete, a ne roditelji koji su i krivi za to. Bez obzira na svoj trud, dječaka njegova majka izolira zbog pokušaja sređivanja svog ljubavnog života. Za razliku od majke, otac je taj koji s njim provodi vrijeme kada je to moguće budući da mu je ono bilo uskraćeno nakon života kod bake i on ga na neki način jedini primjećuje i razumije. Šaljivim i humorističnim načinom Gavran prikazuje jednu izrazito lošu obiteljsku atmosferu u kojemu pojedinac ne može funkcionirati, potrebne su izrazite promjene. Te promjene moraju napraviti stariji, odrasli, a ne da ih u životu i načinu oblikovanja normalne obitelji uči njihovo dijete. Da bi se te promjene ostvarile, roditelji trebaju krenuti od sebe jer ne možemo nekog drugog promijeniti ako još nismo sebe promijenili.

5. 2. 2. Sretni dani

Roman *Sretni dani* objavljen je 1994. godine. Tim je romanom Gavran proširio svoje tematsko polje i ovo djelo možemo ubrojiti među *socijalno-psihološke*⁵¹ romane. Premda ne bismo pogriješili kada bismo ovaj roman nazvali i romanom o prijateljstvu i ljubavi, onako kako je i rekao sam lik na kraju romana: *Sada nakon svega, znadem da su u životu najvažnije dvije stvari: prijateljstvo i ljubav. Zahvaljujući prijateljstvu s Juricom, profurao sam s Tihanom, a moja mama je profurala sa stričekom Božidarom. Zahvaljujući maminoj i Božidarovoj ljubavi dobio sam oca i prijatelja.*⁵² Ovaj Gavranov roman, govori o životu jedne samohrane majke i njezina sina Pere. Njih je otac napustio i oni od tada žive sami. Majka je zaposlena i ponekada se osjeća zapostavljenom. Njezina samoća uzrokuje njezino psihičko i fizičko zatvaranje u sebe. Njihov svakodnevni život i rituale poremeti dječak koji u želji da ima oca, majci smješta različite sastanke s muškarcima, a sve kako bi dobio oca. Njegova potreba za ocem se u nekoliko navrata direktno očituje u tekstu kada on navodi kako je drugima, kao i njegovom prijatelju Jurici, lako kada oni imaju tatu: *A ja sam sa svojim tatom gledao tekmu i baš smo obojica uživali i komentirali svaki koš. – E, lako je tebi kad imaš tatu.*⁵³ U romanu dolazi do zapleta kada dva dječaka kojima nedostaje *onaj drugi* roditelj, nastoje spojiti svoje roditelje smišljajući različite dogodovštine (slatke laži, zabave, sastanke, nereda u školi i sl). Ishod dječjih ideja i pothvata u konačnici uspjeva, a oba dječaka i

⁵¹o. c., str. 167.

⁵²Gavran, M. (2000) o. c., str. 80.

⁵³o. c., str. 24.

roditelji doživljavaju sretan završetak. Dječaci sada imaju oba roditelja, a roditelji svoju *drugu polovicu*.

Djelo razvija radnju kroz dvadeset poglavlja koja su prikazana pregledno i linearno. Događaji se redaju jedan za drugim. Zanimljivost se očituje u poglavljima koja su naslovljena a svaki od njih nosi zasebnu i zaokruženu cjelinu. Upotrebom dijaloga i prikazom likova u određenim situacijama, Gavran iznosi glavne probleme s kojima se susreću likovi romana, a to su prijateljstvo, ljubav i u konačnici obitelj. Problematizirajući motiv obitelji kroz cijeli roman, Gavran u svom romanu *Sretni dani* kao i u brojnim drugima naglašava važnost obitelji u odrastanju djece. Ta je njezina važnost prikazana samostalnom potragom dječaka za ocem, bio on njegov biološki otac ili ne, svejedno je. Njegova se potreba za ocem očituje u svakom njegovom trenutku odrastanja i on jednostavno ne može odrastati okružen ženskim društvom jer on svoje *muške tajne* želi podijeliti s ocem kojega nema. On oca treba, jer je on, kao i majka potreban za pravilno usmjeravanje djeteta u njegovu odrastanju. Muško je dijete u razdoblju puberteta privrženije muškom roditelju, jer osjeća suosjećajnost i mogućnost dijeljenja problema s njim, a iz toga i proizlazi potreba za ocem. Tu nam potrebu naglašava i glavni lik: *..Hoću reći da meni treba tata... Čuj, htio bih imati oca, htio bih imati brata, dosta mi je žena, kuhanja, mode, ljubića i svega, shvaćaš.*⁵⁴ Život s jednim roditeljem ne predstavlja nemogućnost odrastanja, ali on iza sebe uvijek ostavlja jednu dozu nedostajanja nečega i upornoga traženja sreće u malim stvarima.

Naglašavanje obitelji koncept je kojeg Gavran u svojim djelima izrazito naglašava, a on se provlači kroz većinu njegovih djela. Nijansiranim dijalozima, psihološki uvjerljivim, životnim i jednostavnim događajima, Gavran je prikazao aktualnu temu današnjice, a to je problem *krnje obitelji*⁵⁵. Problemi s kojima se susreću članovi obitelji, ne moraju uvijek biti nerješivi, a kako bi oni bili uspješni, Gavran kao glavni *ključ* naglašava ljubav. Upravo je ta tematska sastavnica glavna okosnica ovoga romana *Sretni dani*.

5. 3. MIRJANA MRKELA

Mirjana Mrkela je rođena u Beogradu, 1955. godine. Školu je pohađala u Beogradu i u Zadru, gdje i danas živi. Studirala je kroatistiku i predavala u nekoliko osnovnih škola diljem

⁵⁴O. c., str. 25.

⁵⁵obitelji kojima nedostaje ili otac ili majka

Hrvatske. Književnosti se posvetila nakon što je otišla u mirovinu i potpuno oslijepila. Književnica je najprije pisala za djecu, a potom je napisala putopis za odrasle pod nazivom *Putovanje naslijepo*. Tekstovi su joj objavljeni u svim relevantnim dječjim časopisima, desetak ih je i u čitankama, a na Hrvatskome radiju emitirana je njezina radio-igra *Kornjača bundašica*.⁵⁶ Inspiraciju je, za knjigu *Dragi Olivero*, pronašla u literaturi *Oliver Twist* te u vlastitom životu, okolici i medijima.⁵⁷ Ova je knjiga nastala o dvjestotoj obljetnici rođenja Charlesa Dickensa, a objavljena je 2012. godine u vlastitoj nakladi.

5. 3. 1. Dragi Olivero

Knjiga, *Dragi Olivero*, je epistolarni roman koji je dobitnik nagrade *Grigor Vitez*. Ponekad ovaj roman svojom tematikom i realizacijom može podsjetiti na specifičan književni žanr. Riječ je o neobičnoj crnohumornoj dječjoj pripovijesti, svojevrsnoj hrvatskoj inačici *Olivera Twista*. Njegovi su glavni junaci Vrcko i Maslinka, dječak i djevojčica koji još ne idu u školu. Oni Dickensonovu junaku prepričavaju svoju gradsku svakodnevicu, brige koje ih more, zgone i nezgone, nadanja, želje i dr. Kroz pripovijedanje u prvome licu, paralelno je prikazana priča o dva oprečna svijeta koji paralelno egzistiraju, Vrcku i Maslinki. Vrcko je dječak koji odrasta u savršenoj obitelji, ali je nesretan jer je usamljen: *Nisam, dragi Olivero, rastao kao ti, bez ikog svoga. Bio sam neprestano okružen ljubavlju i brigom. Jedino što do polaska u vrtić oko mene nije bilo djece*.⁵⁸ S druge strane, Maslinka je dijete koje su pronašli u parku te zbog toga odrasta u dječjem domu: *Gdje sam se rodila, ne znam, jer sam se najprije rodila pa su me onda pronašli. A pronašli su me u parku*.⁵⁹ Vrcko jednoga dana odlazi u park te ondje upoznaje dva dječaka Jazavca i Veseljka, koji ga neprestano ucjenjuju, tuku i nazivaju pogrđnim imenima. Dječaci su, osim toga, povezani s Neboderom i Popom. Kada odlazi u udomiteljsku obitelj Tartar, Maslinka upoznaje Nojca koji joj preko Nebodera odluči pomoći pronaći roditelje. Gospodin Tartar zlostavlja Božu i gospođu Tartar pa Maslinku vraćaju u dom. Kada Maslinka donese božićne čestitke gospođi Tartar i susjedi Dragici, gospodin Tartar s pištoljem ubija Božu i ranjava čuvara Ispičuturića i gospođu Tartar. No, priča na kraju ima sretan završetak, Vrckovi roditelji, nakon božićne priredbe odluče posvojiti

⁵⁶<http://www.montelibric.sanjamknjige.hr/hr/2013/autori/>

⁵⁷ <http://traganje.wordpress.com/2013/10/12/vi-pitate-knjizevnica-mirjana-mrkela-odgovara/>

⁵⁸ Mrkela, M. (2012) *Dragi Olivero*. Zagreb: Tiskara Kasanić, str. 6.

⁵⁹ o. c., str. 5.

dijete iz doma. Zločinci bivaju kažnjeni, Vrckova obitelj posvaja Maslinku, koja je napokon sretna jer ima svoju obitelj.

Ovaj se roman dotiče socijalne problematike, a autorica "teške" teme čini vrlo čitljivim i jednostavnim. U prvome planu opisuje život u dječjem domu *Živjela sam u tom domu i nisam imala nikoga pa su se svi o meni brinuli*.⁶⁰

Osim toga, u romanu se može pročitati tužna stvarnost života u neimaštini iz koje proizlazi loše ponašanje Jazavca i Veseljka: *Bilo je hladno, pa nisam ni pomišljao na odlazak u park. Ali o djeci koja se pokrivaju kartonima neprestano sam razmišljao. Objasnili su mi da neki roditelji ne znaju ili ne mogu ili ne žele priskrbiti toplu postelju ni sebi, ni vlastitoj djeci. Zaključio sam da su odrasli nepravedno uredili svijet*.⁶¹

Također, u romanu možemo još navesti i problem zlostavljanja u obitelji *Otimala sam se. Mama Tartar je dogalopirala u kuhinju i obje smo počele vrištati. Našle smo se na podu, boca je odletjela u zid, a tava kroz prozor*⁶². Zlostavljanja su veliki problem s kojima se današnji svijet u sve većoj mjeri susreće. Ona ne ostavljaju niti jednu pozitivnu karakteristiku, čak suprotno, ona ostavljaju trajne posljedice i u konačnici poremećaje u odnošenju prema drugima.

Pored, izrazito važnog problema zlostavljanja u obiteljima, licemjernost društva i mobing prema vršnjacima zauzimaju također značajno mjesto u romanu. Odbacivanje iz društva, izrugivanja i sl., postupci su koji dječakovu *ljestvicu samopoštovanja* spuštaju na nižu razinu. Takvim odnosima prema njemu, oni njemu stvaraju osjećaj manje vrijednosti i manjeg samopoštovanja, zatvaranja u sebe što je negativno. Svatko treba osobu kojoj se može povjeriti bez da ga ta osoba osuđuje po nekim osobinama koje su možda pozitivne ili pak negativne.

Odrastanje bez oca jedna je također od tema koja se javlja u romanu. Ona je od izrazite važnosti jer je takvo odrastanje popraćeno jednom prazninom kod djeteta. Svaki roditelj, bio on majka ili otac, za dijete predstavlja uzor, sigurno utočište i mjesto povjerenja. Ne imati oca prvenstveno za dječake predstavlja poprilično veliki problem jer se njegovim odlaskom gubi dječji uzor, ali i osoba kojoj se netko može povjeriti. Isto je tako i s djevojčicama koje su privrženije majkama i u njima također gledaju uzor, bilo to u ponašanju ili pak postupcima kao što su npr: *kuhanje, peglanje, teme razgovora* i sl.

⁶⁰O. c., str. 7.

⁶¹O. c., str. 53.

⁶²O. c., str. 23.

No, ovaj je roman i pun optimizma jer je ispričan iz perspektive djece. Intimna crta pisama, omogućuje da se čitatelj približi likovima i s njima se poistovjeti. Sam je jezik i stil pisanja, u potpunosti prilagođen djeci. Likovi su u ovome djelu, osim vanjskim opisima, prikazani i kroz vlastita imena. Nazivi likova su uglavnom nadimci, a neka su od njih Vrcko, Maslinka, Viktorija, Nojac, obitelj Tartar, gospođa Crtićka, susjeda Dragica, čuvari Ispičuturić i Ruposlavić, kuharica Čovjekoljubić i dr. Nadimci su iznikla iz postupaka samih likova i zbog toga se likovi mogu karakterizirati kroz njih, npr. *On me je uzeo u naručje, a ja sam se opet ritnuo. - Pravi vrcko! - zadovoljno je kazao djed Zeljko. - Pojest ću pečenoga jarca, plus rogove, ako ovaj mali nije jedan pravi vrcko! Tako sam ja dobio nadimak, a djed je ispustio štap.*⁶³ Sam je jezik pisama potpuno spontan i njime autorica postiže kreativne jezične vratolomije. Osim toga, važno je obilježje romana, humorističnost koja progovara kroz pisma. Humorističnost varira od naivnog djetinjega do ironičnoga humora.

Dragi Olivere, roman je koji postavlja važna pitanja o problemu napuštene djece kao jednom od važnih koncepcija oblikovanja ljudske jedinice. Osim toga, roman je koji govori o mobingu među vršnjacima kao i o problemu udomljavanja djece. Ponekad je to izuzetno teška prekretnica, udomiti dijete. Postoje veliki strahovi od neprihvatanja udomitelja, odbacivanje prijatelja i sl. Upravo, takve situacije rezultiraju nepovoljnim karakteristikama u razvoju djeteta kojemu je potrebna izuzetna strpljivost, razumijevanje, povjerenja, a prvenstveno prihvaćenost kako bi se ono osjećalo sigurnim. Roman socijalne tematike prikazuje surovu stvarnost. Iako roman počinje sa dvije radnje - dječju svakodnevnicu koju Oliveru povjeravaju dječak Vrcko i djevojčica Maslinka, roman se na kraju stapa u jednu radnju sa sretnim krajem. Roman šalje poruku o nadi, koja je često zaboravljena zbog svakodnevnih briga. Glavni likovi, Maslinka i Vrcko, baš kao sva djeca, svojom iskrenošću i dječjom nevinošću uspijevaju promijeniti pogled na svijet te vratiti izgublenu nadu. Ovaj roman, osim toga, šalje i poruku o važnosti obitelji te ovakva ispovijest može biti zanimljiva ne samo djeci, nego i njihovim roditeljima.

5. 4. ZORAN PONGRAŠIĆ

Zoran Pongrašić, rođen je u Novoj Gradiški, 1961. godine. Odrastao je i završio školovanje u Zagrebu. Pojavom na hrvatskoj sceni, javlja se i kao pisac opće prakse koji se

⁶³o. c., str. 4.

okušava na svim područjima književnosti ostavljajući svoje djelovanje u mnogim književnim formama i oblicima, pa je tako pisao priče, romane, scenarije (dramske, TV, stripovske), slikovnice, parole.⁶⁴ Književnik je čija su djela prevedena na strane jezike, a neka od njih su engleski, francuski i sl. Član je *HDDU-a i Knjige u centru*, a ujedno i dobitnik velikog broja nagrada. Na književnoj se sceni pojavljivao i pod pseudonimom *Magda Kraus*. Napisao je velik broj djela, a neka od njih su: *Nije on težak, on je moj brat, Vidi majmuna!, Gumi – gumi, Tko je ubio Djeda Mraza?, Mama je kriva za sve, Ovaj put je tata kriv* i brojna druga djela. Pisao je i radiodrame koje su svoje izvođenje doživjele na Hrvatskom radiju.

5. 4. 1. Mama je kriva za sve

Dječji roman, Zorana Pongrašića, objavljen je 1999. godine u Zagrebu. Radnja romana smještena je u Zagreb, čiji je glavni protagonist dječak Berislav. On je jedanaestogodišnjak koji živi s ekscentričnom majkom slikaricom, a otac ih je napustio budući da više nije mogao podnijeti majčinu neobičnost. Dječak u razdoblju puberteta svoje ideje osamostaljivanja i zatvaranja u svoj prostor ostvaruje u romanu zatvaranjima u sobu u kojima naglašava da je odraslima zabranjen ulaz: *ZABRANJEN ULAZ SVIMA!, a ispod dopisano kemijskom olovkom A NAROČITO MAMI*. Dječakovo je ponašanje kroz roman prikazano na način da se on ponaša kao odrasla osoba. On odbacuje mamine dodire (*-Mama, sto puta sam ti rekao da me ne smiješ maziti! Ja nisam više beba! – rekao je i odgurnuo joj ruku.*⁶⁵), s užasom gleda sve oko sebe, krivi druge za sve, posebice mamu, kako naglašava i sam naziv romana. Kroz cijeli roman pratimo majčinu želju odgajanja dječaka Berislava kao individualca, što on uporno odbija. On želi odrastati u društvenom okruženju u koje se želi uklopiti. Radnja se romana zakomplicira kada majka, ne razmišljajući koji je dan, šalje dječaka u školu pri čemu on upada u nevolje. On se u školi susreće s lopovom, a na kraju postaje suučesnikom krađe računala iz škole: *...Onda, buš mi pomogel da ovog ofuram do auta, vredi?...Ti furaš ekran i klavijaturu, a ja bum kištru i ovaj visuljak*⁶⁶. Budući da je svjedok krađe računala, lopovi ga otimaju i vode u stan, gdje su pohranjivali ukradena računala, kako ne bi sve otkrio. Zahvaljujući svom snalaženju s računalima, dječak uspijeva nekoga dozvati u pomoć, doziva blizanke. Uz njihovu će se pomoć i mnoštvo dijaloga dječak osloboditi iz zatočeništva.

⁶⁴Društvo hrvatskih pisaca (online) <http://www.hrvatskodrustvopisaca.hr/hr/clan/zoran-pong-rasic-174>

⁶⁵Pongrašić, Z. (2008) *Mama je kriva za sve*. Zagreb: Knjige u centru, str. 7.

⁶⁶o. c., str. 28.

Pongrašićev roman, *Mama je kriva za sve*, dječji je roman koji obrađuje niz problematičnih događaja koji se trebaju razriješiti. Roman nam iznosi niz događaja na temelju kojih bi se roman mogao različito proučavati, kao avanturistički dječji roman u kojemu pratimo avanturu dječaka koji je upao u nevolje; psihološki dječji roman u kojemu pratimo proživljavanje glavnoga junaka; roman lika i sl.

U romanu glavnu okosnicu čine dogodovštine Berislava, a s druge strane je tu doživljavanje lika majke. Majka je u romanu najčešće prikazana kao ambivalentan, kritički i negativan lik koji u želji zaštite djeteta pretjeruje. Pongrašić, kao i Gavran, u svom romanu obrađuje motiv *krnje obitelji* u kojoj je otac otišao, napustio je obitelj. Dječaka ta situacija ne zamara previše, on je zaokupljen svojim dječaćkim problemima, kao i svako drugo dijete koje je u razdoblju puberteta. Iako dječakov život teče u okružju majke, majka je također prikazana kao osoba koja se previše ne zabrinjava oko Berislavova izbivanja iz kuće. Ona zaokupljena svojim poslom, jednostavno ne obraća pozornost da dječaka nema kod kuće, sve do jednoga trenutka kada ju hvata strah.

Pongrašić je na zanimljiv način prikazao događaje i radnju romana u kojoj pratimo život jedne neobične obitelji čije funkcioniranje i nije toliko uspješno. Svaki od likova u romanu funkcionira kao individua, ali kao zajednica ne. Majku je otac napustio, dječak majku ne može podnijeti i gleda ju kao *teret* i *napor* koji mu otežava funkcioniranje. Kao glavni razlog upadanja u nevolje ponovno navodi majku. Za sve loše što mu se događa, iako ne majčinom krivicom, majka postaje glavnom i odgovornom osobom.

Autor je ovim romanom nastojao ukazati na jedan od problema obitelji, a to je gledanje majke dječjim očima. Iako nesvjesni, majka je ta koja je uvijek uz nas, bez obzira na sve, ali ni ona sama ne može sve. Izostankom oca iz obitelji, obitelj jednim dijelom tone jer za uspješnost i normalno funkcioniranje, potrebni su roditelji, ali i djetetovo sudjelovanje. U ovom romanu, sve to izostaje što nas dovodi do jedne razine obiteljskog kaosa.

5. 5. USPOREDBA ANALIZIRANIH ROMANA

Analizirajući i uspoređujući navedene romane nalazimo elemente koji su im zajednički, ali i one koji su karakteristični za pojedini roman, a ujedno i važni za razvoj motiva obitelji u hrvatskom dječjem romanu.

Kao zajedničke karakteristike možemo u prvom redu navesti realističnost djela. Možda i jedna od najznačajnijih karakteristika koju pronalazimo u gotovo svim analiziranim djelima.

Ovom karakteristikom pisci nastoje što više djelo približiti čitatelju i poistovjetiti ga s njim. Struktura romana koju čine poglavlja na koja su djela podijeljena omogućava lakšu čitljivost i razumijevanje djela koje je neizostavan element za uzrast kojemu su djela namijenjena. Kako bi djelo u što većoj mjeri bilo realistično, pisci kao nositelja fabule stavljaju dječji lik i njegovu aktivnost, a to vidimo gotovo u svim likovima (Matilda, Oliver, Pero, Jurica, Antun, Bernarda, Filip). Svi su likovi u romanu predstavljeni najčešće karakterološki (opisom, govorom, preko drugih likova). Dakako, neizostavan zajednički element je i pripovjedač koji je u većoj ili manjoj mjeri zastupljen u romanu. Kada je zastupljen, pripovjedač je objektivnog karaktera. Dječji se romani, nadalje, odlikuju naglašenom pustolovnošću, akcijom i dječjom igrom. Ti su elementi prikazani i upotrjebljeni ponajviše kako bi se istakle dječje karakteristike, bile one dobre ili loše. Zasižno neizostavan element je i potreba za prihvaćenošću koja se ne odlikuje samo kroz dječje likove, ovaj je element prisutan i kod odraslih u romanu. Ta je prihvaćenost različito prikazana kod dječjih i kod odraslih likova. Kod dječjih je to likova prikazano unutar društva, dok se kod odraslih to ponajviše očituje na obiteljskom i ljubavnom planu. Pored navedenih karakteristika, kao zajedničke elemente možemo izdvojiti i jednostavnost romana na svim razinama (struktura, gradnja likova, izričaj).

Pored zajedničkih karakteristika, pojedini se romani odlikuju karakteristikama koje su svojstvene samo za njih. Roman *Kako je tata osvojio mamu* progovara o problemu današnjice, a to su urbanizacija i materijalizam. Razvojem i napredovanjem društva i svijeta dolazi do zanemarivanja obitelji, a sve to kako bi bili uz bok ostatku društva. Iako usputan element romana, to je element koji je u sve većoj mjeri zastupljen i koji otvara veliki broj problema, kao što je nedostatak osjećaja, obiteljske topline, ulazak u neku vrstu kolotečine. Takav, ali ne u potpunosti jednak, problem nalazimo i u romanu *Sretni dani* u kojemu otac zapostavlja obitelj, ali ni sa kakvom lošom namjerom. Njegovo je djelovanje usmjereno u pozitivnom pravcu, a to je osiguranje egzistencije obitelji. Nešto drugačiji, a svojstven element nalazimo u romanu *Dragi Olivero*. Element dnevničkih zapisa, kojim je roman pisan, predstavlja jednu vrstu noviteta u oblikovanju dječjih romana. Takvom formom ovaj roman oblikuje dvije strane života, one savršene i one manje savršene. Kao razliku ovih romana, mogli bismo navesti još i raznovrsnost obiteljskih zajednica, gdje razlikujemo krnje obitelji, odrastanje i život u domu za nezbrinutu djecu, jednoroditeljske obitelji i sl.

6. ZAKLJUČAK

Dječji su romani postali izrazito zastupljena dječja vrsta u kojoj se većina djece pronalazi i pokušava poistovjetiti s glavnim junacima. Čitajući dječje romane oni svojoj mašti dozvoljavaju prelazak u irealno. Analizirajući motiv obitelji i samu obitelj kao takvu kroz navedena djela i uz pomoć stručne literature, možemo zaključiti kako je obitelj temeljna i primarna zajednica za oblikovanje ljudske jedinice neovisno o tome kako je ona formirana (*čvrsto strukturiranu, homogenu obitelj; socijalno-stalešku obiteljsku zajednicu; luckastu obitelj; krnju obitelj; razorenu obiteljsku zajednicu; supstitucijsku obitelj; urbana formalna obitelj; obitelj u humorno-fantazijskom svijetu i sl*)⁶⁷. To je mjesto gdje učimo sve ono što nas oblikuje kao osobu i nedostatak roditelja ili pak roditeljske ljubavi ostavlja dubok i neizbrisiv trag. Koliko god se mi trudili neke stvari zaboraviti, nikada to nećemo uspjeti u potpunosti.

Navedena su djela upravo prikaz realnoga svijeta, baš onakvim kakav on jest. Svatko bi se od nas trebao zapitati, želimo li uistinu jedan od stilova života, s kakvima smo se upoznali kroz ovaj rad, pružiti svojoj djeci. Naravno niti jedna obitelj nije savršena, kao što i Tolstoj navodi u svom poznatom djelu *Ana Karenjina: Sve sretne obitelji nalik su jedna na drugu, svaka nesretna obitelj nesretna je na svoj način*.

U ovom smo radu ukazali na veliki problem roditeljstva i općenito obitelji, a to je nemar o vlastitoj djeci. S takvim ponašanjem i odgojem, mala je mogućnost da se dijete izgradi u dobru i kvalitetnu osobu, a to bi trebala biti primarna okupacija svakoga roditelja. On nije samo prikaz života određene skupine djece, on je prikaz realnosti namijenjen ponajviše roditeljima kao jedna vrsta edukacije.

Ovim smo radom željeli, kroz analizirane romane, pružiti mogućnost posrednog iskustva različitih tipova obiteljskih zajednica kao i mogućnost identifikacije onima koji žive u opisanim obiteljskim zajednicama. Jednako tako nastojali smo prikazati kako ništa u životu nije savršeno, ali da ipak postoje stvari, događaji i osobe koje je potrebno cijeniti, vrednovati i boriti se za njih.

⁶⁷vrste obiteljskih zajednica

7. LITERATURA

- Crnković, M. i Težak, D. (2002) *Povijest hrvatske dječje književnosti: od početaka do 1955. godine*. Zagreb: Znanje
- Gardaš, A. (1994) *Filip, dječak bez imena*, Zagreb: Znanje.
- Gavran, M. (1998) *Kako je tata osvojio mamu*. Zagreb: Tiskara Znanje.
- Gavran, M. (2000) *Sretni dani*. Zagreb: Mozaik knjiga.
- Hranjec, S. (2009) *Hrvatski dječji roman*. Zagreb: Alfa.
- Hranjec, S. (2009) *Ogledi o dječjoj književnosti*. Zagreb: Alfa.
- Hranjec, S. (2006) *Pregled hrvatske dječje književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
- Hranjec, S. (2000) *Smijeh dječje hrvatske književnosti*. Varaždinske toplice: Tonimir.
- Hurlock, E. (1960) *Razvojna psihologija Jeana Piageta*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Majhut, B. (2006) *Pustolov, siročić i dječja družba: hrvatski dječji roman do 1945. godine*, Zagreb: FF pres.
- Međunarodni znanstveni skup Zlatni danci., ur. Pintarić, A. (2005) *Zbornik radova [Međunarodnog] znanstvenog skupa Zlatni danci 7 - Obitelj u književnosti za djecu i mladež*. Osijek: Filozofski fakultet : Matica hrvatska, Ogranak ; Pečuh : Filozofski fakultet, 2005.
- Mrkela, M. (2012) *Dragi Olivero*. Zagreb: Tiskara Kasanić.
- Pongrašić, Z. (2008) *Mama je kriva za sve*. Zagreb: Knjiga u Centru.
- Ranka, J., ur. (1997) *Dječja knjiga u hrvatskoj danas: teme i problemi: zbornik*. Zagreb: Knjižice grada Zagreba.
- Ranka, J., ur. (2002) *Tabu teme u književnosti za djecu i mladež: zbornik*. Zagreb: Knjižice grada Zagreba.
- Rečić, M. (2003) *Odgoj u obitelji. 2. izdanje*. Đakovo: Tempo.
- Vasta, R. et al. (1997) *Dječja psihologija, moderna znanost. 3 izdanje*. Zagreb: Naklada Slap.
- Zima, D. (2011) *Kraći ljudi*. Zagreb: Školska knjiga.

Internetski izvori:

Društvo hrvatskih pisaca (online) <http://www.hrvatskodrustvopisaca.hr/hr/clan/zoran-pongrasic-174>, pogledano 4. kolovoza. 2015. godine.

Hranjec, S. (2008) *Suvremeni hod dječje hrvatske književnosti*, Kolo 3. (online) <http://www.matica.hr/kolo/309/Suvremeni%20hod%20dje%C4%8Dje%20hrvatske%20knji%C5%BEevnosti/>, pogledano 10. srpnja 2015. godine.

<http://www.montelibric.sanjamknjige.hr/hr/2013/autori/>, pogledano 10. srpnja 2015. godine

<http://traganje.wordpress.com/2013/10/12/vi-pitate-knjizevnica-mirjana-mrkela-odgovara/>, pogledano 3. kolovoza 2015. godine.

8. SAŽETAK

Rad je podijeljen u dva dijela. Prvi dio rada govori o temi obitelji dok se u drugom dijelu rada promatraju analizirana djela.

Obitelj je prikazana kao zajednica u kojoj dijete stječe moralni, društveni i kulturni život. Navodi se nekoliko modela književno oblikovanih obiteljskih zajednica izdvaja: *čvrsto strukturiranu, homogenu obitelj; socijalno-stalešku obiteljsku zajednicu; luckastu obitelj; krnju obitelj; razorenu obiteljsku zajednicu; supstitucijsku obitelj; urbana formalna obitelj; obitelj u humorno-fantazijskom svijetu i sl.*

Motiv obitelji zastupljen je u gotovo svim dječjim romanima, bilo to u sporednoj ili u glavnoj ulozi. Obitelj je temelj društva, a ona zahtijeva veliki trud i napor kako bi normalno funkcionirala. Djela: *Filip, dječak bez imena, Sretni dani, Mama je kriva za sve, Kako je tata osvojio mamu, Dragi Olivero, Moj tata spava s anđelima, Sat očeva, Dnevnik Pauline P.* i dr. svjedoče nam o ulozi i važnosti obitelji.

Ključne riječi: dječja književnost, dječji roman, obitelj, vrste obitelji, odgoj, prihvaćenost

9. SUMMARY

This paper is divided into two parts. The first part is about family and the second part presents the analysis of the book.

Family is portrayed as community which helps children gain moral, social and cultural life. S. Hranjec points out that there are several literary-shaped families: *firmly-structured, homogeneous family; family unit determined by its social class; silly family; incomplete family; broken family; substitutional family; urban formal family; family in the world of humour and fantasy, etc.*

A motive of family, whether a main topic or not, appears in almost all of her children's novels. The family is the basic unit of society and its members have to put in a lot of effort to make it work. The books: *Filip, boy without name, Happy days, Mum's blame for everything, How dad won mum, Dear Oliver, My father sleeps with angels, The hour of fathers, Paulina P.'s diary, etc.* are talking about role and importance of family.

Key words: children's literature, children's novel, family, types of family, upbringing, acceptance